

Megszentelt életek - elfeledett művek

Rónay György: *Triptichon: Harsányi Lajos, Sík Sándor, Mécs László*
Kairosz, Budapest, 2012, 252 l.

Nem tudom mással kezdeni ezt a recenziót, mint annak a szomorú ténynek a konstataálásával, hogy Rónay György életműve mintha egyre inkább kiesne az irodalomtörténet-írás látószögéből. Ahelyett, hogy a Szent István Társulat gondozásában megindult életműsorozat újabb kötetekkel gyarapodva reprezentálná ennek a rendkívül sokoldalú (költői, írói, műfordítói, kritikusi, esszéírói, irodalomtörténeti) életműnek a gazdagságát, a sorozat kiadása – tudomásom szerint – leállt, Rónay György neve pedig szinte alig fordul elő a legújabb irodalomtörténeti szintézisekben, s ha igen, akkor is jórészt szakirodalmi hivatkozásként. Ennek tükrében még élesebbek a Rónayt méltató kortársi kijelentések. Nemes Nagy Ágnesé például: „Ami pedig még szorosabban hozzáfűzött, az a mesterségbeli érdeklődése volt. Ez nem minden költőben van meg, Rónay rendkívül művelt, kulturált volt. Mindent tudott. Meg lehetett beszélni vele, hogy mi különbség a klasszikus meg a romantikus verselméletek között. Az az élénk szellemi eszmecsere, amelyben vele éltünk, bizony nagyon fontos volt. És nagyon fontos volt az ő személye.”¹ S ha emellé odatesszük Vas István méltatását, mely szerint Rónay György saját generációjának reprezentatív költője, írója,² akkor azon is elgondolkodhatunk, hogy hová tűnt annak az 1910 után született nemzedéknek jó néhány tagja, akik húszas éveikben még a Nyugat szerzői lehettek, s később, miként Rónay is, a Nyugat irodalmi hagyományának őrzői és folytatói maradtak.

Jelen recenzióknak nem lehet feladata ennek a kérdésnek a megválaszolása, már csak azért sem, mert Rónay György Harsányi Lajosról, Sík Sándorról és Mécs Lászlóról szóló írásait összegyűjtő, Rónay László által szerkesztett s a Kairosz által *Triptichon* címen kiadott kötet ismertetése olyan irodalomról szól, mely ennél is sokkal periférikusabb helyet foglal el a mai magyar irodalmi kánonban. Harsányi Lajos, Sík Sándor és Mécs László alakja adja tehát a *Triptichon* oltárképeinek hármasságát, s már maga a kötet szerkezete is mutatja, hogy Rónay György számára a három közül legfontosabb Sík Sándor életműve és személye volt. A kötetbe beválogatott, Síkról szóló szövegek terjedelmükkel és műfaji sokféleségükkel (kritika, napló, nekrológ, életpályát összegző tanulmány) is azt példázzák, hogy túl a kritikusi-irodalomtörténeti érdeklődésen, a katolikus irodalom hagyományának ápolásánál jóval többet jelentett Rónay György számára Sík Sándor, kettejük viszonya a 20. századi magyar irodalom kapcsolat- és mentalistástörténetének is fontos fejezete lehet.

A 20. századi katolikus irodalom, vagy – ami nem ugyanaz – a papköltők által alkotott irodalom nemcsak különböző irodalomon kívüli ideológiai ellentétek miatt

¹ ALBERT Zsuzsa, *Legenda Rónay Györgyről. Kalász Márton, Lator László, Lengyel Balázs, Nemes Nagy Ágnes, Rába György, Székely Magda, Tarbay Ede, Tóth Judit, Vasadi Péter és Albert Zsuzsa rádióbeszélgetése = A hajós hazatérése. Rónay György emlékezete*, szerk. RÓNAY László, Nap, 2001, 268–269.

² VAS István, *Mint a pórsléghés... = A hajós hazatérése*, i. m., 211.

szorult ki az irodalmi érdeklődés fókuszából. Harsányi, Sík és Mécs pályája is bizonyítja, hogy a századelőn Magyarországon is bontakozó modernsége adott kezdeti érzékeny reakciók után mindhárom költő pályája lényegében más irányba fejlődött, mint a mai irodalomértésünk alapjait jelentő, s persze önmagában is sokféle Nyugat által képviselt irodalmi modernség. Viszont – s talán ez a *Triptichon* legfontosabb tanulsága – mindhárman hozzátartoznak, s nemcsak valamifajta pozitivista teljesség-igény miatt, a 20. századi magyar irodalom történetéhez, s éppen a különbözőségük miatt teszik próbára a Nyugat alapvetően nyitott (ha nem is korlátok nélküli) irodalomszemléletét. „S éppen ez az iskola tanított meg végső soron mindannyiunkat – írja Rónay Mécs László kapcsán –, ragaszkodó tanítványait arra, hogy azt, ami *más*, ne ridegen elutasítsuk, hanem becsületesen megérteni törekedjünk.” (246.) Ez az alapvető megértésigény s a Nyugat esztétikája adja Rónay György irodalomértésének az alapját, a három papköltőről szóló írások is szépen példázzák azt, hogy számára a kortárs Nyugat szerzői szolgáltatták azt a mércét, amihez a papköltők lírai teljesítményét mérte, s ehhez akkor is ragaszkodik, amikor Mécs lírájával, s a Mécs-jelenséggel szembesülve logikusan felvetődik a Nyugattól öröklött irodalmi ízlésbeli kánon „modernizálásának” az igénye.

Rónay mindazonáltal elsősorban korabeli kontextusában méri fel a három költő irodalmi jelentőségét, s jelöli ki a pályájuk súlypontjait. S tegyük hozzá: látéletei igen pontosak. Harsányi Lajos pályájának csúcspontját *A Napkirály rokona* című kötetben határozza meg, hozzátéve: „E sommásan »magyar szimbolizmusnak« nevezhető színpébe illeszkedik bele *A Napkirály rokona*, és nem is csak periferikusan, hanem mint eredeti és a maga pillanatában egyáltalán nem jelentéktelen színpé.” (34.) Viszont Harsányi későbbi pályájának hanyatló ívét is pontosan regisztrálja. Sík esetében a költői életmű magaslataként az 1928-ban megjelent *Sarlósboldogasszonyt* jelöli meg, viszont a *Triptichon*ban közölt írások feltárják Sík életművének sokoldalúságát is, zsoltár- és himnuszfordításainak jelentőségét, a piarista szerzetes tanári és spirituális vezetői nagyságát is. A legösszetettebb képet mégis Mécs Lászlóról alkotja meg Rónay, mivel helyesen érzékeli azt, hogy a hatvanas-hetvenes évek fordulóján, amikor az 1938-as kritika mellett kötetbe szerkesztet két írás megjelent, Mécs László költészete nem hozható szóba anélkül, hogy több szempontot figyelembe véve tisztáznánk, mit is jelent (Fábry Zoltán szavait kölcsön véve) a „Mécs-probléma”. Mécs pályáíve hasonló Harsányiéhoz: a *Hajnali barangzó* irodalmi modernsége, a kisebbségi lét és a szegénység szociális problémái iránt nyitott lírája után az ő költészete is inkább csak hanyatlástörténetként írható le, az életművével való számvetés azonban – ezt sugallják Rónay írásai – nem kizárólag a szlovákiai magyar irodalom hagyománykeresése számára megkerülhetetlen.

Nem csak az életpályák kereteinek, az egyes életművek alakulástörténeti irányának a későbbi recepciót is meghatározó leírásában van jelentősége Rónay György dolgozatainak. Számos részletet idézhetnék, melyek önmagukban is jelentős felismerések. Költészet és teológia, irodalom és spiritualitás, líra és imádság viszonyának elemzése, melyek a vizsgált életművek jellegéből adódóan is az interpretációk középpontjában állnak, lényeges és továbbgondolásra érdemes megállapításokat tartalmaznak.

Egyetlen példát kiemelve, Harsányi életművét tárgyalva *A Napkirály rokona* kapcsán Rónay megállapítja: „Elődeihez viszonyítva Harsányi Lajos döntő újdonsága éppen az, hogy a költészetet nem állítja se morális, se didaktikus célok szolgálatába, ahogy a papköltők addig jórészt tették; ő nem a költészet *által* akar elérni valami (bármilyen nemes és magasztos) költészetten *kívülről*, hanem költészetében éli át és a költészet anyagában alkotja meg a számára egzisztenciális jelentőségű teológiai élményeket.” (36–37.) Később azonban a *De profundis* kapcsán már a következőket regisztrálja: „A »teológiai mondanó« tehát itt is meglehetősen ösztövére; a költemény sem intellektuális szárnyalással, se misztikus elmélyedéssel nem szolgál, és sehol sem haladja meg a halálról és az ítéletről való elmélkedések átlagos és általános szintét.” (53.) Rónay elemzéseit olvasva felmerül a kérdés: lehetséges-e, hogy irodalmilag jelentős csak akkor születhet, ha a műalkotás teologikuma is meghaladja az adott korszak egyházi tanításának dogmatikai horizontját? Más szóval: ha nemcsak az irodalom, hanem a teológia művelésének autonómiája is adott a költő, de még inkább a költészet számára?

Rónay György műfordítói elveire, az esztétikai, ritmikai, értelmi és a szöveghűség finom egyensúlyának problematikájára is rávilágítanak azok az írásai, melyek Sík himnusz- és zsoltárfordításairól születtek. Fontos megfigyelést tesz például Babits *Amor sanctus*-ával való összevetés során: „Babits fordítását latinosabbnak érezzük, Sík Sándorét közelebbnek a középkori és tizenhatodik, tizenhetedik századi magyar himnuszfordítások hangjához.” (73.) S habár Rónay György számára a Nyugat szinte abszolút irodalmi mércének tekinthető, Mécs költészete kapcsán nemcsak a kánon revízióját, „modernizációját” veti fel, de elgondolkodva a Mécs-lírának azokon az alapvető karakterjegyein (anekdotikusság és retorikusság), melyek miatt költészete a modern versízlés számára befogadhatatlan volt, az egész 20. századi magyar irodalom újraértelmezéséhez is új szempontokat nyújt, s azon a ponton, ahol az oralitás kérdését veti fel eljut az irodalom medialitásának problematikájáig is: „Én magam, megvallom, nem nagyon hiszek az »írás–könyv-komplexus« várható közeli halálában, ebben az újabban profétált *Untergangban*, aminek már filozófusai, filozófiája és ankétjai vannak. De tény, hogy – a technika folyamányaként – kialakulóban van egy új »szóbeliség«; nem is csak szóbeliség, hanem valamivel több; illetve valamivel más: hiszen a televízió a *mondott* szóhoz a *megjászott* szó lehetőségét is hozzáadja.” (249.)

A *Triptichon* kötet a harmincas évek végétől a hetvenes évek elejéig született szövegek közül közöl válogatást, tehát bő három évtizedes metszetét adja Rónay György kritikus, esszéírói és irodalomtörténeti munkásságának. Kérdés azonban, hogy annak ellenére, hogy a három papköltő életművének értékelése, a súlypontok kijelölése és számos lényeges részletkérdés tisztázása mai szempontból is vitathatatlanul pontos és helytálló, mit tudunk kezdeni Rónay irodalomszemléletével, melynek egyik kulcsfogalma az *élmény*. A művek, életművek értelmezése során Rónay két fő szempontot érvényesít. Az egyik a kortárs irodalmi inspirációk (mint irodalmi élmények) vizsgálata, a másik pedig annak mérlegelése, hogy az adott műalkotás mennyire valódi, átélt, életrajzilag igazolható élményből született. Ezért lehetnek az életmű befogadását meghatározó forrásszövegek a versek mellett az adott pályaképek megalkotása

során az önéletrajzi jellegű visszaemlékezések, Harsányi Lajos önéletírása vagy Sík Sándor 1931-es *Fekete kenyér* című önéletrajzi verseskötete. Élet és mű leginkább a romantikához köthető egységét feltételező irodalom-felfogás mellett Rónay György szemléletmódjának pozitívista jegyeit is megfigyelhetjük. Nem az életrajzi és irodalomtörténeti tények öncélú halmozására gondolok itt elsősorban, hiszen azt is látni kell, hogy az életrajz a szépirodalmi szöveg fókuszán keresztül láttatik, s jellemzően pusztán annyi, amennyi az adott mű vagy pályaszakasz megértését szolgálja. A művek élményhátterének rekonstrukciója során Rónay nemcsak – miként arról már szó volt – a mű születésének kontextusát adó irodalomtörténeti korszak jellegzetességeit veszi figyelembe, hanem számol az adott szerző és a mű születésének saját miliójével is.³ A pozitívizmus paradigmáján túl is megfontolandó problémafelvetése például Rónaynak (melyet már 1933-es *Katolikus költészet* című írásában Illyés Gyula is felvet), hogy a papköltők papi hivatása, egyházi kötöttségei, a két világháború közötti társadalomban elfoglalt „középosztályi” státusza miatt és mennyiben akadályozta költői pályájuk irodalmi modernséggel párhuzamos kibontakozását.

Mennyiben tekinthető tehát Rónay György irodalomszemlélete korszerűnek? A kötet szövegeiből pontosan látható, hogy Rónay a második világháború után is megőrizte a két háború közötti írásainak irodalomszemléletét, melynek hátterében olyan humanista elkötelezettség rejlik, mely a mai szövegértelmezés számára is példaként állhat. Saját irodalomértői pozícióját egy vele készült 1977-es interjúban a következőképpen jellemezte: „Írni és olvasni. Egészen nyersen, egészen brutálisan szólva, például nem lenni semmilyen »istának«, nem lenni strukturalistának például. Ismerni a strukturalizmust, tudni, hogy milyen módszer, mire használható, mire nem használható, de nem ugrani be azok közé a kések közé, amelyek a művet, az irodalmi művet és a személyt feldarabolják szecskává, és ömlesztve tálalják a tudomány nem tudom én milyen laboratóriumának a gépezetébe és lombikjaiba. Tűzzel-vassal vagy foggal-körömmel védeni az emberi személy egységét, szabadságát, bensőségét, hitét, hitelét, optimizmusát [...]. Ezt, és ennek érdekében dolgozni. Én csak így tudok dolgozni. Ezért vagyok ma már konzervatív. Nem lelkeim szerint, hanem a kintiek minősítésében.”⁴ Rónay György írásai ezen túlmenően az értelmezői objektivitásnak, a vizsgált művel vagy életművel szembeni elfogulatlanságnak, a megértés elemi igényének és a kimondott ítéletek mögött álló személyes elkötelezettségnek is, meggyőződésem szerint, időtálló példái.

Szénási Zoltán

³ Legkevésbé a taine-i fogalomhasználat szerinti faji öröklés determinációjával foglalkozik Rónay György, egyedül Mécs László esetében jegyzi meg egy helyen, s ott is Rhédey Tivadar kritikájára hivatkozva az apai ágú szláv eredet költői látásmódra és nyelvhasználatra gyakorolt hatását (246.).

⁴ PERGEL Ferenc, *Kortársunk – Rónay György* = R. Gy., *Interjúk, nyilatkozatok, vallomások*, szerk. BENDE József, Bp., Vigília, 2004, 171.